

Пузирна Н. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-7297-0829

Лиса А. О.,

здобувачка вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНИ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF MOBILIZATION AND MILITARY REGISTRATION IN THE CONDITIONS OF TODAY'S UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правовому регулюванню мобілізації та військового обліку в умовах сьогодення України. Наголошено на актуальності теми в умовах дії воєнного стану, спричиненого збройною агресією РФ проти України, що зумовлює потребу у вдосконаленні правового механізму мобілізаційних процесів. Підкреслено, що мобілізація є невід'ємним елементом системи національної безпеки і оборони держави, а ефективність її здійснення значною мірою залежить від якості адміністративно-правового регулювання.

У статті проаналізовано нормативно-правову базу, яка визначає адміністративно-правові засади мобілізації та військового обліку, зокрема положення Законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про правовий режим воєнного стану», а також Указ Президента України «Про загальну мобілізацію». Досліджено особливості сучасних реформ у цій сфері, таких як цифровізація військового обліку, електронізація реєстрів, удосконалення процедур бронювання військовозобов'язаних і посилення адміністративної відповідальності за порушення мобілізаційного законодавства.

Звернено увагу на проблеми надмірної централізації органів виконавчої влади під час мобілізації, що може знижувати рівень прозорості та громадського контролю. У статті наголошується на важливості забезпечення балансу між ефективністю державного управління у сфері мобілізації та дотримання конституційних прав громадян.

Для більш ефективного вирішення проблем адміністративно-правового регулювання мобілізації та військового обліку пропонується внесення певних змін, які гарантуватимуть належне здійснення мобілізаційних заходів.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, мобілізація, військовий облік, воєнний стан, цифровізація.

The article is devoted to the study of administrative and legal regulation of mobilization and military registration in modern Ukraine. The relevance of the topic is emphasized in the context of martial law introduced as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which necessitates the improvement of the legal mechanism of mobilization processes. It is highlighted that mobilization is an integral element of the national security and defense system, and the effectiveness of its implementation largely depends on the quality of administrative and legal regulation.

The article analyzes the legal framework defining the administrative and legal principles of mobilization and military registration, in particular the provisions of the Laws of Ukraine “On Mobilization Preparation and Mobilization”, “On Military Duty and Military Service”, “On the Legal Regime of Martial Law”, as well as the Presidential Decree “On General Mobilization”. The study examines the features of modern reforms in this area, such as the digitalization of military registration, the introduction of electronic registries, the improvement of procedures for reserving conscripts, and the strengthening of administrative responsibility for violations of mobilization legislation.

Attention is drawn to the problems of excessive centralization of executive authorities during mobilization, which may reduce the level of transparency and public control. The article emphasizes the importance of maintaining a balance between the efficiency of public administration in the field of mobilization and the observance of citizens' constitutional rights.

For a more effective solution to the problems of administrative and legal regulation of mobilization and military registration, it is proposed to introduce certain changes that would ensure the proper implementation of mobilization measures.

Key words: *administrative and legal regulation, mobilization, military registration, martial law, digitalization, public administration.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення питання адміністративно-правового регулювання мобілізації та військового обліку набуває особливої значущості, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми викликами, перед якими постала Україна у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ. В умовах воєнного стану ефективність мобілізаційних процесів безпосередньо залежить від дієвості адміністративно-правового механізму, який має забезпечити належну організацію роботи органів виконавчої влади, узгодженість дій між державними структурами, а також належний рівень гарантій прав і свобод громадян.

Крім того, цифровізація процесів мобілізації та військового обліку потребує комплексного правового врегулювання для забезпечення захисту персональних даних і процесуальних гарантій громадян. Недостатнє нормативне узгодження між фундаментальними законами і підзаконними актами створює правову невизначеність і ускладнює ефективне виконання мобілізаційних заходів.

Адміністративно-правове регулювання є одним із основних напрямів, за допомогою якого реалізується державна політика у сфері забезпечення обороноздатності, організації мобілізаційних заходів та ведення військового обліку, спрямованих на належне функціонування системи національної безпеки в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адміністративно-правового регулювання мобілізації та військового обліку відображені в наукових працях низки українських вчених. У сучасній науковій літературі проблематика адміністративно-правового регулювання мобілізації та військового обліку розглядається як одна з ключових складових безпекової політики держави. В доктрині адміністративного права цьому питанню присвячено низку праць, у яких дослідники аналізують нормативно-правові, організаційні та практичні аспекти функціонування мобілізаційної системи. Так, Крамарчук Н. акцентує увагу на особливостях правового регулювання в умовах воєнного стану та вказує на ризики надмірної централізації влади [1, с. 30–31]. Романова О. М. і Савинець О. Ю. підкреслюють важливість організаційно-правового впливу держави у сфері мобілізаційної підготовки [2, с. 74]. Бугайчук К. Л. звертає увагу на необхідності вдосконалення законодавства у цій сфері, наголошуючи при цьому на дотриманні конституційних гарантій прав громадян [3, с. 133–135]. Попри це, у наукових колах й досі триває дискусія щодо оптимального поєднання принципів ефективності державного управління та забезпечення верховенства права в контексті мобілізаційних заходів.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу адміністративно-правових засад мобілізації та військового обліку в Україні, визначення їх правової природи, особливостей реалізації в умовах воєнного стану, а також виявлення проблем практичного застосування відповідних норм. Крім того, у межах дослідження передбачається визначити основні напрями удосконалення правового регулювання та запропонувати шляхи щодо підвищення ефективності державної політики в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України призвела до кардинальних змін у сфері мобілізації та військового обліку. Система мобілізаційної підготовки та військового обліку повинна діяти в умовах постійної загрози, що потребує оперативності, гнучкості та цифровізації процесів.

Серед основних викликів – необхідність забезпечення прозорості мобілізаційних процедур, уникнення зловживань і корупційних ризиків, налагодження ефективної комунікації між громадянами та державними органами.

Адміністративно-правові засади мобілізації в Україні визначаються низкою нормативно-правових актів, серед яких основними є:

1) Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4]; 2) Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5]; 3) Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [6]; 4) Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р. №69/2022 тощо [7].

Окрім зазначених актів, важливе значення мають підзаконні нормативно-правові акти, зокрема накази Міністерства оборони України та постанови Кабінету Міністрів України, які деталізують процедуру мобілізації, ведення військового обліку, бронювання військовозобов'язаних і порядок взаємодії між органами влади. Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» [8] рішення органів у сфері мобілізації та військового обліку належить до індивідуальних адміністративних актів, що підлягають оскарженню в адміністративному порядку або до суду. Це забезпечує громадянам процесуальні гарантії захисту їхніх прав під час реалізації мобілізаційних повноважень держави.

Ці нормативно-правові акти визначають порядок здійснення мобілізації, ведення військового обліку, права та обов'язки військовозобов'язаних, а також відповідальність за порушення законодавства про мобілізацію та мобілізаційну підготовку. В умовах воєнного стану вони діють із певними обмеженнями прав громадян, що мають тимчасовий і пропорційний характер.

Наразі адміністративно-правовий механізм мобілізації передбачає чітку взаємодію між

Міністерством оборони України, територіальними центрами комплектування (далі – ТЦК) та соціальної підтримки (далі – СП), органами Національної поліції України, органами місцевого самоврядування та Державної прикордонної служби України.

Варто акцентувати увагу на тому, що адміністративно-правове регулювання мобілізації безпосередньо стосується правового статусу військовозобов'язаних – громадян, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, згідно з ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5]. В умовах воєнного стану, відповідно до положень Конституції України та вищезазначеного Закону на них покладається низка ключових адміністративно-правових обов'язків, зокрема: перебування на військовому обліку у відповідних ТЦК та СП, своєчасне оновлення даних та володіння військово-обліковими документами. Сучасні реформи, включаючи цифровізацію обліку, спрямовані на посилення контролю за виконанням цих обов'язків та мінімізацію бюрократії. Водночас, ключовою вимогою залишається забезпечення процесуальних гарантій та законності при застосуванні адміністративної відповідальності за порушення мобілізаційного законодавства.

Виконання цих індивідуальних обов'язків є невід'ємною частиною реалізації загального комплексу заходів, який охоплює вся держава. Так, ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає мобілізацію як комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України (далі – ЗСУ), інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу [4]. Зазначений Закон передбачає, що мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Положення ч. 9 ст. 4 вищезазначеного Закону регламентують, що на Президента України покладається загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки і мобілізації держави, на Кабінет Міністрів України – організаційне керівництво мобілізаційною підготовкою і мобілізацією в нашій державі, а Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації [4].

Дослідження даної проблематики має не лише теоретичне, а й значне практичне значення, оскільки результати можуть бути використані для удосконалення діяльності органів виконавчої влади у сфері мобілізації. Слід зазначити,

що сучасна система мобілізаційних процедур в Україні активно реформується. Серед основних положень змін варто виокремити наступні:

1) електронізація військового обліку – впровадження електронних реєстрів та цифрових сервісів, що дозволяють оновлювати дані оперативно та зменшують паперову бюрократію;

2) посилення контролю за достовірністю даних про місце проживання та статус військовозобов'язаних;

3) застосування адміністративної відповідальності за ухилення від оновлення даних чи явки за викликом;

4) оптимізація взаємодії між ТЦК та органами місцевого самоврядування [9].

На сучасному етапі розвитку правової системи України, у Верховній Раді України активно розглядаються законодавчі ініціативи, спрямовані на подальшу цифровізацію військового обліку, створення єдиного інформаційного простору між державними реєстрами та впровадження електронних повідомлень про виклик до ТЦК. Такі зміни покликані зменшити адміністративне навантаження на громадян і державні органи, підвищити прозорість процедур і запобігти зловживанням.

Слід зазначити, що ст. 25 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» містить положення щодо організації та порядку бронювання військовозобов'язаних, що має важливе значення для правового регулювання мобілізації та військового обліку [4]. Водночас, п. 2 Порядку організації та введення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1487, регламентує, що військовий облік є складовою змісту мобілізаційної підготовки держави. Він полягає у цілеспрямованій діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо: 1) фіксації, накопичення та аналізу наявних людських мобілізаційних ресурсів за військово-обліковими ознаками; 2) здійснення заходів із забезпечення виконання встановлених правил військового обліку призовниками, військовозобов'язаними та резервістами; 3) подання відомостей (персональних та службових даних) стосовно призовників, військовозобов'язаних та резервістів до органів ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів [10].

Як зауважив Н. Крамарчук, у воєнний період спостерігається надмірна централізація органів виконавчої влади, що знижує рівень прозорості та громадського контролю [1, с. 30–31]. Варто погодитися з думкою науковця, оскільки концентрація владних повноважень у руках центральних органів, хоча й зумовлена необхідністю оперативного реагування на виклики воєнного часу, водночас створює ризики обмеження

принципів відкритості, підзвітності та участі громадськості у процесах прийняття рішень. Така тенденція може призвести до зниження ефективності механізмів демократичного контролю та послаблення довіри населення до органів державної влади.

Водночас, у процесі централізації мобілізаційних повноважень виникають проблеми із забезпеченням прозорості, публічного контролю та збереженням демократичних механізмів впливу громадянського суспільства на діяльність виконавчих органів.

Як відзначає О. М. Романова в своєму дослідженні, О. Ю. Савинець схильється до думки, що адміністративно-правове регулювання мобілізації є результативним організаційно-правовим впливом держави на суспільні відносини, що виникають у процесі мобілізаційної підготовки, з метою їх упорядкування й охорони [2, с. 74].

Враховуючи думку Бугайчука К. Л., сучасні законодавчі ініціативи, зокрема прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», спрямовані на оновлення процедур мобілізації, бронювання військовозобов'язаних та уточнення правил ведення військового обліку [11; 3, с. 133–134]. При цьому вищезазначений науковець підкреслює, що адміністративно-правові зміни мають узгоджуватися з конституційними гарантіями прав громадян [3, с. 135].

Як відомо, в період дії воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав громадян. При цьому, як підкреслює Бугайчук К. Л., пропозиція щодо автоматичного внесення військовозобов'язаних до Єдиного реєстру боржників у разі невиконання мобілізаційних обов'язків суперечить нормам Конституції України та Закону України «Про виконавче провадження» [3, с. 135–136]. Можна

зробити висновок, що пропозиції, які можуть суперечити нормам Конституції України, доводять необхідність забезпечення балансу між ефективністю державних заходів і дотриманням принципу законності.

Висновки. Отже, адміністративно-правове регулювання мобілізації та військового обліку в Україні перебуває у стані активного реформування, що зумовлено викликами воєнного стану та необхідністю адаптації державного управління до умов збройної агресії. Проведений аналіз показав, що чинна нормативно-правова база забезпечує загальні засади мобілізаційних процесів, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням реалій сьогодення.

Незважаючи на суттєві позитивні зміни, такі як цифровізація військового обліку та вдосконалення процедур бронювання військовозобов'язаних, залишаються проблеми недостатньої узгодженості між основними законами та підзаконними актами, а також ризики надмірної централізації владних повноважень. Це може негативно позначатися на прозорості, підзвітності та дотриманні конституційних прав громадян.

Вважаємо, що подальше удосконалення адміністративно-правового механізму у сфері мобілізації має відбуватися з дотриманням принципів верховенства права, пропорційності та балансу між потребами державної безпеки і захистом прав людини. Доцільним є розроблення єдиної комплексної державної стратегії мобілізаційної підготовки, що охоплюватиме питання цифрового обліку, міжвідомчої взаємодії публічного контролю за прийняттям адміністративних рішень.

Перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблений аналіз правових аспектів функціонування електронних реєстрів військовозобов'язаних, а також порівняльно-правове вивчення зарубіжного досвіду організації мобілізаційних систем в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Крамарчук Н. Адміністративно-правове регулювання в умовах воєнного стану в Україні: виклики, ризики та напрями удосконалення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 3 (43). С. 28–37. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2172>
2. Романова О. М. Юридичні аспекти мобілізації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2023.15>
3. Бугайчук К. Л. Окремі питання нормативно-правового регулювання питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби. *Modern technologies and processes of implementation of new methods : The 5th International scientific and practical conference (Madrid, Spain, February 06–09, 2024)*. Madrid, 2024. С. 133–137. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/21645>
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 15.11.2025 р.).
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 15.11.2025 р.).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.11.2025 р.).
7. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> (дата звернення: 15.11.2025 р.).

8. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 15.11.2025 р.).
9. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/>
10. Порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п#Text> (дата звернення: 07.11.2025 р.).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11.04.2024 р. № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text> (дата звернення: 07.11.2025 р.).

Дата першого надходження статті до видання: 16.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025